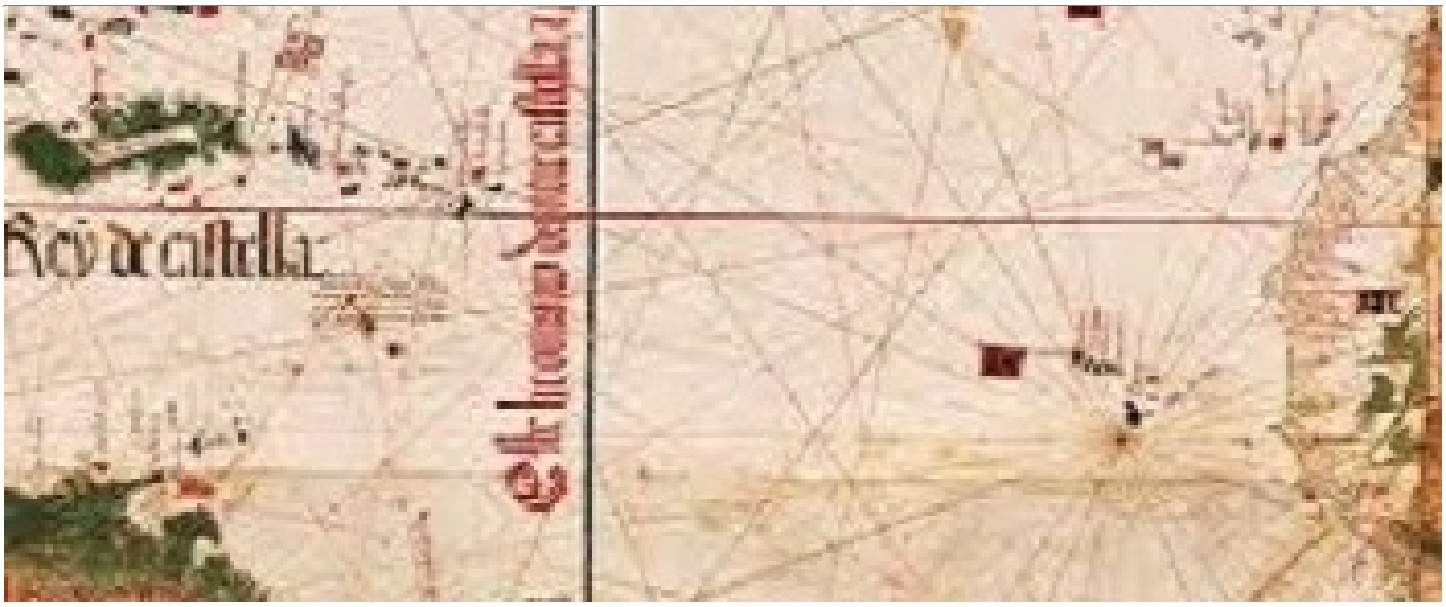

Cartografia italiana o catalana? Mercator català?

Autor: Manel Capdevila
Data de publicació: 24-06-2006

Avui dia no hi ha ningú que pretengui ser coneixedor de la matèria que no reconegui la importància dels cartògrafs catalans (la majoria jueus de Mallorca, Abraham i Jafuda Cresques ?cartògrafs i bussolers?, coautors de l'ATLES CATALÀ DE 1375, etc..). El gran problema és que "l'anglès científic" de l'època, era el llatí, i amb el text en llatí, els erudits italians s'han volgut apropiar de molts d'ells. Per ells, Petrus Rosselli era ?per descomptat!, italià! (conec un parell de Peres Rossell). En aquest cas hem tingut sort ja que existia un altre portolà, del mateix traç en el qual es llegia: "Petrus Rosselli me fecit ab Majoricarum Insulae". D'Angelino Dulcert els italians pretenien que era "Dalorto" mal escrit ?italià és clar!?, cosa que va rebatre Rey Pastor. Si van arribar a això, imagineu amb En Colom!

Julio Rey Pastor va saber posar els punts sobre les is (i fins i tot defensar-la dels portuguesos), en el seu llibre "La Cartografia Mallorquina" (imperdible, malgrat estar imprès el 1959, dec el seu coneixement a en Bilbeny fa 14 anys, però poc després el secretari de la "Library of Congress" me'l recomanava com a cabdal), i de fet l'home més imparcial no ho pot ser, ja que era de la Rioja. Em va costar identificar-lo amb el Rey Pastor del meu llibre de Càlcul de 1r d'Enginyeria, però és el mateix. Amb nou anys que he passat a PTOP he pogut tenir una bona mostra del lligam matemàtiques-cartografia (molts enginyers de camins ?bons matemàtics? són apassionats amants de la cartografia), i Rey Pastor ?gran matemàtic? entrava dins d'aquest perfil. De fet, els cartògrafs, a part d'artistes, havien de dominar les matemàtiques ?almenys algun d'ells?, ja que la projecció de l'esfera sobre un pla les necessita.

Rey Pastor abans de mostrar com identificar obres d'aquesta escola diu: "En el monumental Periplus del insuperable NORDENSKJÓLD, vi con grata sorpresa, que los más abigarrados pergaminos, exornados con efigies de monarcas fabulosos y leyendas ingenuas, redactadas en catalán con informaciones físicas, biológicas, políticas.., de cada región, tienen su origen ?ignórase la fecha— en Mallorca, siendo designadas como «cartas catalanas»".

I afegeix:

"Es imperdonable que escribieran sobre el tema sin leer a BARROS, que claramente dice: «Mándou vir da ilha de

Mallorca um mestre Jacome, hornera mui douto na arte de navegar, que fasia e instrumentos náuticos e que Ihe custou muito pelo trazer a este reino para ensinar sua sciencia aos officiaes portuguezes d'aquella mes ter».

"Que (c. 1415) actuaba JAFUDA CRESQUES como director de la Academia de Sagres, era cosa sabida de los historiadores hace más de un siglo, aunque no se habían identificado ambos cartógrafos: el de Mallorca y el de Sagres. Hasta entonces cabía (a base de gran ignorancia cartográfica) atribuir a la escuela del Infante, y no a él en persona, la invención de los portulanos; pero ¿qué sentido tenía eso al fundar hacia el 400 esa escuela o academia el emigrado CRESQUES, ya setentón y cansado de fabricar durante medio siglo planisferios para el insaciable PEDRO IV DE ARAGÓN y el heredero, también cartomaniático, DON JUAN?

"Este hecho ya lo recoge PACHECO PEREIRA en la siguiente forma escueta:

"«Muijos beneficios tem feytos o virtuoso Infante Dom Anrique a estes Reynos de Portugal, por que descubrió a ilha da Madeyra no anno de nosso senhor de mil CCCCXX, e ha mandau pouoar e mandou a Cicilia pellas canas de açuquar [...]; isso mesmo mandou á ilha de Malhorca por um mestre Jacome, mestre de cartas de marear, na qual ilha primeiramente se fezeram as ditas cartas, e com muitas dadiuas e mercés ho ouue nestes Reynos, ho qual as ensinou a fazer áquelles de que os que em nosso tempo viuem, aprendéram»".

Rey Pastor, al seu llibre, dóna una explicació de per què cap erudit espanyol no havia tocat el tema, en referir-se a la injusta apropiació per part dels italians: "Nuestros geógrafos, insuficientemente pertrechados, permanecieron tímidamente neutrales; y los belicosos vindicadores de la ciencia española que D. Gumersindo Laverde había organizado en falange defensora de la bandera enarbolada por el joven Menéndez Pelayo permanecieron silenciosos, porque el gran erudito había olvidado este capítulo de la ciencia medieval". No poso en dubte que això sigui cert, però vull afegir un altre argument al que ell cita: si s'hagués tractat de cartografia gallega en lloc de catalana, pot ser sí que l'haurien tocat.

Portolà d'Angelí Dolcert

Caius Perellada, en voler posar pau a la baralla dintre del si del IEC, va cridar a l'ordre a en Francesc Albardaner amb aquesta frase: "No hem de deixar que la iniciativa forastera s'apoderi d'allò que és nostre". És a dir, "que en parlin bé o malament, però que en parlin".

Els primers hereus de la cartografia catalana van ser els portuguesos. Es conserven les cartes entre Enric el Navegant i els Cresques i és Jafuda Cresques qui, un cop convertit amb el nom de Jacme Ribes, va fundar l'Escola de Sagres (hi ha divergència d'opinions sobre qui va anar a Portugal, però no n'hi ha cap sobre el fet que Jacme Ribes era Jafuda Cresques. El lligam Jacme-Jacob-Jafuda és evident).

Els cartògrafs catalans van arribar a treballar a diversos països: els Oliva, Prunes, Martines a Itàlia (Messina, etc.). A l'època, la cartografia era coneguda primer com a catalana i després com a "espanyola". Els Oliva a Marsella, Johan Colom a Holanda (encara que una mica més tard), etc...

Tant van viatjar, que no és equivocat pensar que els hereus remots de la cartografia mallorquina siguin els flamencs. El moviment cartogràfic holandès no va poder aparèixer per generació espontània. Hi ha d'haver una base, i aquesta podria ser perfectament l'escola catalana. En el moment que es produeix aquesta eclosió, els Països Baixos formen part de l'imperi espanyol; Carles I arriba aquí i es troba amb uns vassalls seus a Mallorca que són mestres cartògrafs, alguns dels quals, com els Martines, han emigrat a Messina. Per tant, el més normal és que l'Emperador els utilitzi, i ?per què no??, en els seus viatges a Flandes, se'ls endugui cap allà iarribin a crear escola: l'escola de cartògrafs flamencs, que va donar figures com Mercator, Hondius, Blaeu..., sense oblidar el cartògraf Johan Colom!

Dintre d'aquest escenari existeix la possibilitat que algun cartògraf jueu, fugint de la Inquisició, s'hagués establert a Holanda ?el pare de Mercator s'ajusta a aquest perfil, ja que va arribar a Holanda amb dona i fill emigrant des d'Alemanya (el perfil atribuït per Madariaga al Colom català-genovès). Kremer (el "Mercator" llatí en alemany és el cognom que va fer servir Mercator a Holanda) en català significa «ercader» i aquest cognom així com Mercadal són molt comuns a Mallorca.

Manel Capdevila
24 de juliol de 2006

Pots llegir també aquest article en format PDF.